

Date: 13th September-2026

**NOTARIAL IDORALARDA CHET ELEMENTI BILAN MURAKKABLASHGAN
MEROS ISHLARINING YURITILISHINI TAKOMILLASHTIRISH
MASALALARI**

Xotamova Nigina Madatovna

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

e-mail: niginaxotamova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot notarial idoralarda chet el elementi bilan murakkablashgan meros ishlarini yuritishni takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan. Unda xorijiy davlat fuqarolari yoki yuridik shaxslarining meros huquqiy munosabatlarida ishtiroki, meros tarkibiga xorijda joylashgan mol-mulkning kirishi, meros qoldiruvchining turli davlatlarda mol-mulkka egalik qilishi hamda merosga oid huquqlarni aniqlashda yuzaga keladigan huquqiy muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, bunday ishlarni yuritishda kollizion normalarni qo'llash, merosga nisbatan qo'llaniladigan huquqni aniqlash, xorijiy hujjatlarni tan olish va qonuniylashtirish, xalqaro huquqiy yordamdan foydalanish hamda notariusning vakolatlarini amalga oshirish bilan bog'liq masalalar yoritiladi. Tadqiqot doirasida milliy qonunchilik va xalqaro huquqiy amaliyot asosida chet el elementi mavjud meros ishlarini yuritishning amaldagi mexanizmlari o'rganilib, mavjud huquqiy va amaliy muammolar aniqlanadi. Shuningdek, notarial amaliyotni takomillashtirish, huquqni qo'llash samaradorligini oshirish va merosxo'rlarning huquq hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: notariat, meros, chet el elementi, xalqaro xususiy huquq, kollizion norma, meros huquqi, notarial ish yuritish, xorijiy hujjatlar, huquqiy yordam, merosxo'r.

**ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВЕДЕНИЯ НАСЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЛ,
ОСЛОЖНЁННЫХ ИНОСТРАННЫМ ЭЛЕМЕНТОМ, В НОТАРИАЛЬНЫХ
ОРГАНАХ**

Хотамова Нигина Мадатовна

Магистрант Ташкентский государственный юридический университет

e-mail: niginaxotamova@gmail.com

Аннотация. Данное исследование посвящено вопросам совершенствования ведения наследственных дел, осложнённых иностранным элементом, в нотариальных органах. В работе анализируются особенности участия иностранных граждан и юридических лиц в наследственных правоотношениях, случаи включения в состав наследства имущества, находящегося за пределами государства, а также ситуации, когда наследодатель владеет имуществом в различных государствах. Особое внимание уделяется правовым проблемам, возникающим при определении наследственных прав и применимого законодательства. В рамках исследования рассматриваются вопросы применения коллизионных норм, определения права,

Date: 13th September-2026

подлежащего применению к наследственным отношениям, признания и легализации иностранных документов, использования международной правовой помощи, а также осуществления нотариусом своих полномочий при ведении наследственных дел с иностранным элементом. На основе анализа национального законодательства и международной правовой практики изучается действующий механизм ведения таких наследственных дел и выявляются существующие правовые и практические проблемы. В исследовании также разрабатываются научно-практические предложения и рекомендации, направленные на совершенствование нотариальной практики, повышение эффективности правоприменения и обеспечение надёжной защиты прав и законных интересов наследников.

Ключевые слова: нотариат, наследство, иностранный элемент, международное частное право, коллизионные нормы, наследственное право, нотариальное производство, иностранные документы, правовая помощь, наследник.

ISSUES OF IMPROVING THE ADMINISTRATION OF INHERITANCE CASES COMPLICATED BY A FOREIGN ELEMENT IN NOTARIAL OFFICES

Xotamova Nigina Madatovna

Magistr of Tashkent State University of Law

e-mail: niginaxotamova@gmail.com

Abstract: *This study focuses on the issues of improving the administration of inheritance cases complicated by a foreign element in notarial offices. It examines the participation of foreign citizens and legal entities in inheritance relations, cases involving property located abroad as part of the estate, as well as situations where the deceased owned property in different states. Particular attention is paid to the legal issues arising in the determination of inheritance rights and the applicable law.*

The study addresses the application of conflict-of-law rules, determination of the law applicable to inheritance relations, recognition and legalization of foreign documents, the use of international legal assistance, and the exercise of notarial powers in handling inheritance cases involving a foreign element. Based on an analysis of national legislation and international legal practice, the existing mechanisms for administering such inheritance cases are examined and the relevant legal and practical challenges are identified. The study also develops scientific and practical proposals and recommendations aimed at improving notarial practice, enhancing the effectiveness of law enforcement, and ensuring reliable protection of the rights and legitimate interests of heirs.

Keywords: *notariat, inheritance, foreign element, private international law, conflict-of-law rules, inheritance law, notarial proceedings, foreign documents, legal assistance, heir.*

O'zbekiston qonunchiligida chet el elementi bilan murakkablashgan meros ishlarini yuritish bo'yicha asosiy muammolardan biri — **xalqaro xususiy huquq normalari bilan notarial protseduralarning yetarlicha batafsil muvofiqlashtirilmaganidir.**

Date: 13th September-2026

Asosiy kamchiliklar:

• **“Chet el huquqini aniqlash mexanizmi aniq emas.** Fuqarolik kodeksi qaysi huquq qo‘llanishini belgilaydi, biroq notarius chet el huquqi mazmunini qanday, qaysi manbalar orqali va qanday muddatda aniqlashi masalasida amaliy tartib yetarlicha batafsil emas.

• **Chet el huquqi va O‘zbekiston notarial protsedurasi chegarasi murakkab.** Masalan, merosning moddiy-huquqiy masalalari chet el huquqi bilan, notarial harakatning o‘zi esa O‘zbekiston huquqi bilan tartibga solinishi mumkin.

• **Chet el hujjatlarini tan olish va tekshirishda amaliy qiyinchiliklar mavjud.** Apostil, konsullik legalizatsiyasi, tarjima va hujjatlarning haqiqiyligini tekshirish tartiblari turli xalqaro shartnomalarga bog‘liq bo‘lib, notarius uchun yagona amaliy algoritm yetarlicha aniq emas.

• **Chet eldagi merosxo‘rlarni aniqlash muammosi mavjud.** O‘zbekistondagi davlat reyestrlari orqali ichki ma‘lumotlarni olish imkoniyati mavjud bo‘lsa-da, chet davlatdagi merosxo‘rlar, ularning qarindoshlik aloqalari yoki merosni qabul qilgan-qilmaganini tekshirish mexanizmi cheklangan.

• **Merosning turli davlatlarda joylashgan mol-mulki bo‘yicha yurisdiksiya masalalari murakkab.** Ko‘chmas mulkka vorislik, odatda, mol-mulk joylashgan davlat huquqi bilan bog‘lanadi; bu O‘zbekistondagi yagona meros ishini yuritishni qiyinlashtirishi mumkin.

• **Elektron xalqaro axborot almashinuvi yetarli darajada rivojlanmagan.** O‘zbekiston ichidagi reyestrlararo elektron hamkorlik mavjud, ammo xorijiy notarial va fuqarolik holati ma‘lumotlari bilan avtomatlashtirilgan almashinuv imkoniyatlari ancha cheklangan”⁸.

Meros munosabatlaridagi chet el elementlari meros qoldiruvchi chet el fuqarosi bo‘lganda (yoki so‘nggi yillarda chet davlatda doimiy yashaganda), barcha merosxo‘rlar yoki ulardan ba‘zilari boshqa mamlakat fuqarolari bo‘lganda (yoki o‘sha davlatda doimiy istiqomat qilganda), shuningdek, meros mol-mulki turli davlatlarda joylashganda namoyon bo‘ladi. Chet el elementi bilan murakkablashgan meros masalasi eng qadimgi huquq institutlaridan biridir. Azaldan ma‘lum shaxs vafot etgach, undan qolgan mol-mulkka hech kim befarq bo‘lmagan. Ushbu mulkning kelgusidagi taqdiri barchani birdek qiziqtirgan. Barchamizga ma‘lumki, o‘sha davrlarda ham davlatlar o‘rtasida yaxshi aloqalar mavjud bo‘lgan. Savdo-sotiqning rivojlanishi natijasida boshqa mamlakatlar hududida mulkka ega bo‘lish oddiy hol sanalgan.

Yillar davomida bu kabi munosabatlar o‘sib, rivojlanib bormoqda. Iqtisodiy, ijtimoiy, texnik va boshqa bir qator sohalaridagi o‘zgarishlar natijasida yildan yilga meros mulki sifatida qoldirilishi mumkin bo‘lgan mol-mulklar doirasi kengayib, qonunchilikni zamonaviy tendensiyalar asosida takomillashtirishni talab qilmoqda. Ayniqsa xalqaro munosabatlarning rivojlanishi meros obyektlarining doirasini ham kengayishiga sabab bo‘lmoqda. Bundan kelib chiqadiki, shaxsiy mulkning nafaqat shaxs yashab turgan mamlakat hududidagi, balki boshqa davlatlar hududidagi mol-mulkleri himoyasiga ham

⁸ Advice.uz

Date: 13th September-2026

alohida ahamiyat qaratilishi lozim. Xalqaro munosabatlarning rivojlanishi chet el elementi bilan murakkablashgan meros munosabatlari institutining aktualligini yaqqol namoyon etadi.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida notarial idoralarda xalqaro element bilan murakkablashgan meros ishlarining yuritilishi batafsil yoritilmagan. Notarial idoralarda xalqaro element bilan murakkablashgan meros ishlarining yuritilishida amaldagi qonunchilikda qanday hujjatlar chiqarilishi va ularga qo'yilgan talablar bayon qilinmagan. Umumiy normalar asosida meros ishida chet el huquqi normalari qo'llanishi mumkinligi keltirib o'tilgan, ammo notarius u tilni bilmagan taqdirda, tarjimonni jalb etish va boshqa qanday harakatlarni amalga oshirishi yoritilmagan. Bu esa qonunchilikda bo'shliqlarni yuzaga keltirgan.

Biz tadqiq etayotgan notarial idoralarda xalqaro element bilan murakkablashgan meros ishlarining yuritilish mavzusi dolzarb mavzulardan biri bo'lib, nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etishni talab etadi. Shuningdek zamon talabidan kelib chiqib mavjud qonunchilik normalarini takomillashtirish lozim.

Notarial idoralarda xalqaro element bilan murakkablashgan meros ishlari yuritilishi bilan bog'liq milliy qonunchiligimizni yanada takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflarni ilgari suramiz.

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 1117-moddasida⁹ merosning ochilishi qoidalari belgilangan bo'lib, unda chet elda vaqtincha va doimiy yashovchi fuqaroning o'limi munosabati bilan meros ochilishi, shuningdek chet el mamlakatlarida meros ochilishi qoidalari belgilanmagan. Bu qoidalarini o'rnatishimizning zarurati chet elda doimiy va vaqtina yashovchi O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining vafoti munosabati bilan meros qayerda ochilishi va O'zbekiston Respublikasi hududida mol-mulkka ega bo'lgan chet el fuqarosining o'limiga nisbatan meros qayerda ochilishi qonunda aniq ko'rsatilgan bo'lishi lozim. Meros ochilgan joy bu meros masalalarini tartibga solishning yurisdiksiyasini belgilab beradi.

Ma'lumki, bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi fuqarolari xorijiy mamlakatlarga turli xil sabablarga ko'ra vaqtincha va doimiy yashash uchun chiqishadi. Ayrim hollarda fuqarolarimiz xorijiy mamlakat hududida vafot etadi. Mazkur hollarda meros ishlarini yuritishimiz uchun, avvalo meros ochilgan joyni aniqlab olishimiz lozim. To'g'ri, 2019-yil 5-yanvardan kuchga kirgan "Notariuslar tomonidan notarial harakatlarni amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi Yo'riqnomada¹⁰ meros qoldiruvchining oxirgi yashagan joyi MDHga a'zo davlatlar yoki boshqa chet el davlatlaridan birida bo'lgan taqdirda, fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar bo'yicha yordam hamda huquqiy munosabatlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga asosan notarius meros ochilgan joy bo'yicha davlat notarial idorasiga murojaat etgan merosxo'rlar doirasini tekshirib, meros qilib qoldirilgan ko'chmas mulk yoki uning asosiy qismi joylashgan joyi bo'yicha, ko'char mol-mulkka nisbatan merosga bo'lgan huquq to'g'risidagi guvohnoma

⁹ www.lex.uz

¹⁰ www.lex.uz

Date: 13th September-2026

meros qoldiruvchining oxirgi yashagan joyi bo'yicha merosga bo'lgan huquq to'g'risidagi guvohnoma berilishi belgilab qo'yilgan. Biroq yo'riqnoma instruktiv xarakterga ega bo'lgan qonunosti hujjati hisoblanadi. Ish yurituvining asosini esa, qonunosti hujjatlar emas, balki, umume'tirof etilgan normalarni o'zida mujassamlashtirgan qonun hujjatlari tashkil etishi lozim.

Shundan kelib chiqib, biz O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksini quyidagi mazmundagi 1117¹-modda bilan to'ldirilishini taklif etamiz:

1117¹-modda. Chet elda yashovchi fuqarolarning o'limidan so'ng merosning ochilish joyi

Chet elda vaqtincha yashovchi O'zbekiston Respublikasi fuqarosi chet elda vafot etsa, uning chet elga chiqib ketishidan oldingi O'zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan joyi merosning ochilish joyi hisoblanadi.

Agar meros qoldiruvchining oxirgi yashab turgan joyi noma'lum bo'lsa, meros qoldiruvchiga tegishli bo'lgan ko'chmas mulk yoki uning asosiy qismi turgan joy, ko'chmas mulk bo'lmagan taqdirda esa, ko'char mulkning asosiy qismi turgan joy meros ochilgan joy deb hisoblanadi.

Chet elda doimiy yashovchi O'zbekiston Respublikasi fuqarosi chet elda vafot etsa, uning chet elga chiqib ketishidan oldingi O'zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan joyi merosning ochilish joyi hisoblanadi.

Agar meros qoldiruvchining oxirgi yashab turgan joyi noma'lum bo'lsa, meros qoldiruvchiga tegishli bo'lgan ko'chmas mulk yoki uning asosiy qismi turgan joy, ko'chmas mulk bo'lmagan taqdirda esa, ko'char mulkning asosiy qismi turgan joy meros ochilgan joy deb hisoblanadi.

Ushbu taklifimizni Gruziya qonunchiligi tajribasi bilan asoslashga harakat qilamiz. Gruziya Fuqarolik kodeksining 1325-moddasida¹¹ chet elda yashovchi shaxs o'limi munosabati bilan meros ochilgan joy qoidalari belgilangan. Unga muvofiq chet el hududida vaqtincha yashovchi Gruziya fuqarosi o'limidan so'ng meros ochilgan joy mazkur fuqaroning chet elga chiqib ketishidan oldin yashagan joyi hisoblanadi, agar mazkur shaxsning chet elga ketishidan oldin yashagan oxirgi yashash joyi noma'lum bo'lsa, meros uning mol-mulki joylashgan joyda yoki mol-mulkning ko'p qismi joylashgan joyda ochilgan hisoblanadi.

Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasi "Notariat to'g'risida"gi Qonunining 91-moddasi¹²da chet elda boshqa davlatlar vakolatli organlarining mansabdor shaxslari ishtirokida tuzilgan yoki ulardan kelayotgan hujjatlar O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi organi rasmiylashtirgan taqdiridagina notarius tomonidan qabul qilinishi belgilangan. Bu esa, amaliyotda oddiy rasmiylashtirilishi mumkin bo'lgan notarial harakatlarning ham uzoqqa cho'zilishiga sabab bo'lmoqda. Masalan, vafot etgan O'zbekiston Respublikasi fuqarosining Fransiya hududida mol-mulki mavjud, ammo ushbu mol-mulk to'g'risida to'liq ma'lumot mavjud emas. Notarius ma'lumotlarni to'plash

¹¹ Гражданский кодекс Грузии, Закон Грузии №786 от 26 июня 1997 г. // საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე (Matsne). URL: <https://www.matsne.gov.ge/ru/document/view/31702>

¹² www.lex.uz

Date: 13th September-2026

maqsadida chet davlatning tegishli organiga murojaat etishda va javobni qabul qilishda bir qator bosqichdan o'tishi lozim. Bu esa o'z navbatida rasmiyatchilik ishlarining uzoqqa cho'zilishi va fuqarolarning noroziligiga sabab bo'ladi. Shuni inobatga olgan holda, O'zbekiston Respublikasi "Notariat to'g'risida"gi Qonuni¹³ga quyidacha modda kiritilishini taklif qilaman:

91¹-modda. Notariuslarning boshqa davlat adliya organlari bilan hamkorligi

Chet el elementi bilan murakkablashgan notarial harakatlarni rasmiylashtirish boshqa davlat adliya organlari bilan hamkorlikda O'zbekiston Respublikasi qonunchligi va O'zbekiston Respublikasi xalqaro shartnomalarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Taklifimizni Rossiya Federatsiyasi qonunchlik tajribasi bilan asoslashga harakat qilamiz. Rossiya Federatsiyasining "Notariat to'g'risida"¹⁴gi Qonunining 102-moddasida ham notariuslarning boshqa mamlakatlar adliya organlari bilan bevosita hamkorligini ta'minlash normasi belgilab qo'yilgan bo'lib, bu notariuslar ish faoliyatining samaradorligini oshirishga va notarial harakatlarning rasmiylashtirilish tartibini soddalashtirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, bizga qonunchiligimizdan ma'lumki, notarius boshqa til bilan bog'liq notarial harakatlarni amalga oshirish chog'ida o'sha tilni bilmagan taqdirda, o'ziga ma'lum bo'lgan tarjimonni jalb etishi mumkin. Biroq tarjimonni jalb etish protsedurasiga va tarjimonning notog'ri tarjima qilganlik bilan bog'liq javobgarliklariga to'liq to'xtalib o'tilmagan. Agar chet el elementi bilan murakkablashgan meros ishi uchun zarur bo'lgan hujjat boshqa tilda bo'lsa, notarius u tilni bilmasa, notarial harakatni amalga oshirish uchun tegishli tilni bilgan tarjimon jalb qilinadi. Jinoyat kodeksida jinoiy ishni ochish chog'ida jalb etilgan tarjimonni ogohlantirish va jazoga tortish qoidalarini belgilangan singari notarial harakatlarni amalga oshirish jarayonida jalb etilgan tarjimonlarni ogohlantirish va noto'g'ri tarjima qilganlik uchun javobgarlikka tortish normalarini ham qonunchiligimizga kiritishimiz maqsadga muvofiq bo'lar edi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi "Notariat to'g'risida"gi Qonunining 68-moddasi¹⁵ quyidagilar bilan to'ldirilishini taklif etamiz:

Notarius tomonidan jalb etilgan tarjimon O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan noto'g'ri tarjima qilganlik yuzasidan javobgarlik to'g'risida ogohlantirilsin.

Shuningdek, notarial harakatlarga jalb etilgan tarjimonning noto'g'ri tarjima qilganligi to'g'risida javobgarlik ma'muriy-javobgarlik to'g'risidagi kodeksda belgilansa, qonunchiligimizdagi kamchilik bartaraf etilgan bo'lar edi.

To'rtinchidan, milliy qonunchiligimizda chet mamlakat hududida ochilgan meros ishini qabul qiluvchi O'zbekiston Respublikasi hududida yashovchi O'zbekiston Respublikasi fuqarosi meros ochilgan davlat qonunchiligi asosida voris bo'lishi to'g'risidagi norma mavjud emas. Shu bois qonunchiligimizga ushbu umumiy qoidani kiritishni taklif etamiz. Ushbu normaning andozasini olishda Gruziya Fuqarolik kodeksining 1327-

¹³ www.lex.uz

¹⁴ Официальный интернет-портал правовой информации — pravo.gov.ru (Право.ru)

¹⁵ www.lex.uz

Date: 13th September-2026

moddasi¹⁶ga murojaat etishimiz mumkin. Bu normaga binoan, chet mamlakat hududida ochilgan meros ishini qabul qiluvchi Gruziya hududida yashovchi Gruziya fuqarosi meros ochilgan davlat qonunchiligi asosida voris bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, Fuqarolik kodeksi va notariatga oid qonunchilikda chet el elementi mavjud meros ishlarini yuritishning alohida protsessual algoritmini belgilash, chet el huquqi mazmunini aniqlash tartibini, xorijiy hujjatlarni tekshirish va tarjima qilish qoidalarini hamda xorijiy merosxo‘rlarni xabardor qilish mexanizmlarini aniq tartibga solish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. www.lex.uz
2. Гражданский кодекс Грузии, Закон Грузии №786 от 26 июня 1997 г. // საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე (Matsne).
URL:<https://www.matsne.gov.ge/ru/document/view/31702>
3. [Официальный интернет-портал правовой информации — pravo.gov.ru](http://pravo.gov.ru) (Право.ru)

¹⁶ Гражданский кодекс Грузии, Закон Грузии №786 от 26 июня 1997 г. // საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე (Matsne). URL: <https://www.matsne.gov.ge/ru/document/view/31702>